

GENESIS 25:8

VERZAMELD TOT ZIJN VOLK

1 november 2020, Wognum.

Vooraf

Dit thema over het leven na dit leven werd bedacht voordat we wisten hoezeer de week die aan deze dienst voorafging, in het teken zou staan van het geweld waarbij nietsvermoedende mensen werden omgebracht. 'Naar de andere wereld...'. We zullen ze niet vergeten, de slachtoffers en hun nabestaanden, ze gedenken in onze gebeden, en er zijn zowaar ook raakvlakken met wat we in Genesis lezen.

Genesis 25:1-11

1 Na de dood van Sarah

nam Abraham zich opnieuw iemand tot vrouw,
haar naam was Keturah.

2 Zij baarde hem Zimran en Joksjan, Medan en Midjan, Jisjbak en Sjoeach.

3 Joksjan verwekte Sjeba en Dedan.

De zonen van Dedan waren de Asjoeriërs, Letoesjiërs en Leoemiërs.

4 De zonen van Midjan: Efa, Efer, Henoch, Avida en Eldaäh.

Dit waren al de zonen van Keturah.

5 Abraham gaf alles wat er voor hem was aan Izaak.

6 Aan de zonen van de bijvrouwen die er voor Abraham waren
gaf Abraham geschenken.

Hij zond hen weg van Izaak, zijn zoon, nog bij zijn leven,
oostwaarts naar het Oosterland.

7 En dit zijn de dagen van de jaren van het leven van Abraham,
die hij heeft geleefd: honderd jaar en zeventig jaar en vijf jaren.

8 Toen ontsliep hij en hij stierf, Abraham, goed grijs,
oud en verzadigd, en hij werd verzameld tot zijn volk.

9 Hem begroeven Izaak en Ismaël, zijn zonen,

in de spelonk van Machpela,

in het veld van Efron, de zoon van Tsochar de Chittiet,
tegenover Mamre,

10 het veld dat Abraham verworven had van de zonen van Chet.

Daar werd Abraham begraven, bij Sarah, zijn vrouw.

11 En het geschiedde na het sterven van Abraham:

God zegende Izaak, zijn zoon.

Izaak woonde bij de put van Lachai Roï – de Levende die mij ziet.

De context

Een hele ris namen. Het begint met Abraham (de eerste regel over de dood van Sarah is een verbindende regel die erbij gezet is om dit stuk in zijn context te zien), en het eindigt met Lachai Roï, de Levende die mij ziet.

Alle namen in het stuk zijn eigenlijk ook verbindende tekst, tussen Abraham en de Levende die mij ziet.

Hij is in Genesis de centrale figuur, Abraham. Veel verhalen, soms hele rare, oer- en oeroude van ouder op kind eeuwenlang doorvertelde sagen, van een dolend Arameeër in een onbekend land. Vijanden, oorlogen, ruzies, liegen, geloven, vertrouwen, van alles komt er langs. De verhalen voldoen aan de twee belangrijkste voorwaarden voor een

goede vertelling. Ze spelen zich af in de ruimte (de reis naar een beloofd land, vluchten voor de honger, rondtrekken) en in de tijd (de belofte van een nakomeling, de komst van dat kind, dat betekent: toekomst).

En in dat hele verhaal over de aartsvader, beginpunt van drie grote godsdiensten, jodendom, christendom en islam, is de beslissing al in het allereerste begin gevallen:

'HIJ, GOD-MET-ONS zei tot Abram:

Ga op weg jij, uit je land,
weg van je geboortegrond
en je vaders huis

naar het land dat ik je zal doen zien [...]

en Abram ging, zoals HIJ tot hem gesproken had' (Genesis 12:1,4).

Er was gesproken en hij ging. Het land vinden van zijn thuiskomst en het kind krijgen van zijn toekomst.

En nu, in Genesis 25, gaat hij weer. Hij gaat heen. Hij sterft.

En dit is het punt waarop dat wat op de liturgie 'toespraak' heet, overgaat in 'hardop nadenken'. Voor de toespraak is het goed nog wat kleinigheden in de tekst langs te gaan, dit betekent zus en dat betekent zo, maar als het gaat over wat vandaag centraal staat, kan niemand je toespreken. Er is geen uitleg bij wat Hans Andreus noemt 'het vallen, weg in het onverhoeds onnoemelijke'.

Gewinningen

Wat zegt de bijbel over dat onnoemelijke? Over wat er na de dood is? Bij die vraag moest een lezing gekozen worden en dat werd Genesis 25.

Het leest als een In Memoriam in de krant. Alhoewel, die gaan in hun clichématigheid meestal over wat de betreurde gestorvene allemaal heeft gepresteerd in het leven, van losbol tot succesvol zakenman, met aan het eind de vermelding dat hij een vrouw, een paar kinderen en kleinkinderen nalaat. Hier worden tot Abrahams nagedachtenis allereerst zijn nazaten genoemd. De carrière van Abraham is trouwens in de voorgaande hoofdstukken al doorgenomen,. Zoals het hier staat is het Genesisstaal (hoofdstukken 5, 10, 11) om te zeggen dat de geschiedenis voortgang vindt door de geboorte van de eersteling, het begin van een nieuwe generatie. Het Hebreeuws heeft voor het ter wereld komen van kinderen één woord. Dat vertalen wij als Sarah of Rebecca moeder worden met 'baren', als de mannen vaders worden met 'voortbrengen' of 'verwekken', en de kinderen zelf worden 'geboren'. ילד, *jalad*, één werkwoord voor al die onderdelen. In de Statenvertaling werd het weergegeven met 'gewinnen', Terach gewon Abraham, Abraham gewon Izaak, Izaak gewon Ezau en Jacob enzovoorts. Miskotte schreef daar ooit bij dat het in al zijn simpelheid een rijk woord was. Het is zoveel meer dan 'verwekken', of 'voortbrengen': 'Het kind maakt de *winst* uit van het leven'. Dat geldt niet als absolute waarheid, want voor de armsten en meest bedreigde mensen in deze wereld, vluchtelingen voor geweld, kunnen kinderen juist een last betekenen. En je moet dat kind als winst uit het leven ook niet te benepen verstaan, alsof alleen mensen met kinderen hun winst kunnen uittellen. In dat 'gewinnen' van de Statenvertaling ligt het geloof besloten dat het feit dát er kinderen geboren worden, winst is voor de mensheid. Met elk nieuw kind wordt de hoop gewekt op een leven dat goed zal zijn, op een wereld die een thuis zal bieden aan al wat leeft. Tijd en ruimte voor iedereen. Vrede. Gerechtigheid. Genoeg te eten. Nooit meer bommen en granaten.

Dat al Abrahams zonen staan vermeld, waaruit Syriërs, Midianieten, Arabieren en Israëlieten zijn voortgekomen, drukt iedereen die zich op deze verhalen beroept, Joden, Christenen en Moslims nog eens op de feiten van een gemeenschappelijkheid: het *verbond* van God met Israël staat altijd in *verband* met anderen. Ismaël, Abrahams

eerste, omstreden kind, leek al hoofdstukken eerder uit het verhaal geschreven te zijn, maar hier staan ze samen, Izaak en Ismaël, in broederschap verenigd, kinderen van één vader, die in waarachtigheid een *av raham*, vader van vele volken is geworden.

Sterven

Dat hoor ik allemaal meeklinken in de opsomming van Abrahams nageslacht na Sarah. Abraham regelt zijn nalatenschap, stuurt zijn kinderen (op Izaak na) de vrijheid en de toekomst in, 'oostwaarts naar het Oosterland', dat is: de wijde wereld in, de harde werkelijkheid, de geschiedenis van de volken, de zoektocht naar de ware broeder- en zusterschap, *East of Eden*.

Dan sterft Abraham en zijn jaren worden op z'n Hebreeuws geteld: honderd jaar en zeventig jaar en vijf jaren. De honderd jaar doen denken aan de leeftijd die van hem vermeld staat bij de geboorte van Izaak, zeventig en vijf was zijn leeftijd toen hij uit Haran geroepen werd door de stem die zei: 'Gá jij, naar een land dat ik je wijzen zal'. Opnieuw worden hier ruimte en tijd, de levensgang en de toekomstverwachting aan elkaar gekoppeld. Bij Sarah's dood (23:1) wordt haar leeftijd vermeld als: 'honderd jaar en twintig jaar en zeven jaren'. Daarbij tekenen de Joodse uitleggers, goed op dreef, aan: ze was op honderdjarige leeftijd nog zo mooi als een twintigjarige vrouw en zo onschuldig als een zevenjarig kind. Die poëtische aanpak komt er bij Abraham niet bij, maar zijn sterven is wel een schoolvoorbeeld van sterven in vrede, oud en verzadigd, 'der dagen zat'. 'Goed grijs' is hij nog, zegt de tekst vol waardering, duidelijk niet met de tegenwoordige negatieve lading van de grijsheid. De vergrijzing is in Genesis nog niet afgrijselijk.

Uitvoerig wordt vermeld waar hij begraven wordt, in de spelonk die hij zelf als graf voor Sarah had verworven.

En even daarvoor staat het zinnetje waarom het vandaag draait: de laatste regel van vers 8: 'hij ontsliep, hij stierf, Abraham, goed grijs, oud en verzadigd' – en dan komt het: '**hij werd verzameld tot zijn volk**'.

'Zijn volk', dat is: zijn familie in de wijdste zin, zijn voorgeslacht. 'Dat is nog volk van ons,' is een beetje uit de tijd geraakte uitdrukking om verre familieleden aan te duiden. 'My folks' in het Engels, mijn ouders en alles wat daarbij hoort.

Verzameld worden

Abraham wordt begraven bij Sarah, maar hij wordt verzameld tot, komt thuis bij zijn *folks*. Het is met dat nabestaan na de dood nogal een gedoe geweest. Er is een tijd geweest dat de kerk precies wist hoe de indeling van de hemel was, en dat ze ook nog dacht het toelatingsbeleid te kunnen regelen. Daarna kwam er, als reactie, een periode dat modern denkende gelovigen het voorál niet over dat hemelgeloof wilden hebben. En nog is de stemming over het algemeen zo dat we wat schichtig worden als we met dat mooie geloof van ons worden aangesproken op het onderdeel leven-na-de-dood: 'Gelóóf je dat nog?' 'Maar je gelooft toch zeker niet dat er wat ís hierna?' Nou nee, dat doen we lang niet allemaal, en er zijn heel veel bonafide geloofsgenoten die geen enkele verwachting hebben van een hiernamaals. Voor de kwaliteit van je geloof doet dat er ook he-le-maal niets toe.

De uitgebreide verhalen erover, de theorieën over hemel en hel, engelen en duivelen, de dreigementen ermee, dat behoort allemaal tot het rijk van de fabelen. Terwijl de bijbelse formulering heel eenvoudig is, subtiel. De verwachting voor het leven na dit leven is: dat je na de dood herenigd wordt met je eigen mensen, met degenen die je lief zijn. Over het bestaan na dit leven kan je het beste terughoudend spreken, in simpele, menselijke voorstellingen.

Verzameld worden, jij komt bij de jouwen.

Dus 'daar, aan de andere kant van de tunnel, is God en daar zijn de mensen van wie je

op aarde bent gaan houden, allemaal. Meer hoeft je niet te weten of te zeggen, met minder kan je en hoeft je niet toe.

De hemel, dat is: dat jij niemand die jij liefhebt ooit meer hoeft te missen.

En als dat duidelijk is, dan hoeven we er verder ook niet meer over te praten of uit te weiden. Dat was dé grote hobby van Egypte en Babylon, maar Israël deed daar niet aan mee. Overal waar het hiernamaals ter sprake komt, in de beeldspraak van het dodenrijk of als beeld van hoop op de toekomst, daar zegt de Schift: maak je daarover maar niet druk, dat komt wel in orde. Ga nu maar weer letten op waar het eigenlijk om gaat: het leven vóór het hiernamaals, dit leven, midden in deze af en toe vreselijke wereld.'

Dat brengt ons meteen bij het nu, de wereld van corona, nepnieuws, een onthoofde leraar, een drievoudige moord in een Franse kerk. Bij onze onmacht – en die van onze leiders en bestuurders eveneens. In alle afschuw die je voelt, angst ook misschien voor wat jou en de mensen bij wie je hoort kan bedreigen, hoor ik, dankzij Genesis, ook de oproep om niet in één ongenueanceerde beweging alles en iedereen over één kam te scheren, om alle moslims als potentiële moordenaars te beschouwen. Genesis laat de volken broedervolken zijn. En de verbondenheid van alle mensen van goede wil moet duizendmaal groter blijven dan de afkeer en de weerzin na de aanslag van één of twee misleide aanhangers van een ander geloof.

Ik hoor in Genesis ook de oproep weerbaar te blijven, het niet op te geven omdat je denkt te weten dat het alleen nog maar erger kan worden. Als alles rond de dood van Abraham verteld is, staat er dat vers waarin alles toch, en niet ongezegd, doorgaat: 'God zegende Izaak die woonde bij de bron van de Levende die mij ziet.'

Dat is onze blijvende hoop: dat de Levende ons ziet. Dat wij en het leed wat mensen treft niet ongezien blijven.

De toonhoogte

Voor ons betekent het denken aan de dood, dat we niet vergeten te leven. In het laatste gedicht wat Andreus schrijft, kijkt hij niet terug op zijn leven. Hij, de dichter van het licht, richt zich tot God met als aanspreeknaam 'Heer', 'ofschoon', zegt hij erbij, 'ik me nauwelijks daar iets bij voorstel, maar ik praat liever tegen iemand aan dan in de ruimte en zo is dit wel de makkelijkste manier om wat te zeggen.'

Ik vind dit, samen met Genesis 25, een van de mooiste, meest behoedzame manieren om aan te roeren waar het om gaat en waar je mee zit:

'hoe moet het nu, waar blijf ik met dat licht van mij, van jou?'

Doodgaan is voor Andreus 'vallen, weg in het onverhoeds onnoembare'.

Het geheim wordt het geheim gelaten, er spreekt eerbied uit elk woord. Vraagtekens zet hij achter zijn zinnen, geen uitroepetekens.

En de toonhoogte waarop je er toch iets stelligs over kunt beweren, werd onlangs goed getroffen in het lezersrubriekje 'Ikje' van NRC Handelsblad:

'Mijn zoontje Valentijn is acht en hij vroeg me gisteravond nadat ik hem had ingestopt en net het lichtje naast zijn bed had uitgedaan: „Papa, wat gebeurt er na de dood?“

Ik antwoordde: „Ik weet 't niet schat, wat denk jij dat er gebeurt?“

Waarop hij zei: „Ik denk dat je opnieuw geboren wordt maar dan met al je gegevens gewist.“'

En het zijn niet alleen de achtjarigen die zo hun verwachting uitspreken, ook de vaklui

gaan zich er wel eens aan te buiten. Toen Karl Barth stierf, volgens velen de grootste theoloog van de twintigste eeuw, maar ook een groot fan van klassieke muziek, zei iemand: 'Ach, nu gaat-ie daarboven natuurlijk flink in discussie met alle kerkvaders over zijn interpretatie van de dogma's.' Waarop iemand zei: 'Welnee, hij is meteen doorgelopen naar de zaal waar Mozart *live* optreedt.'

Er zo onbekommerd over spreken is het beste, zonder het wantrouwen dat volwassenen vaak koesteren tegen de gedachte, lange tijd ook via de kerk verspreid, dat het hiernamaals de belofte is waarmee de ontrechten hier op aarde eronder worden gehouden. De worst die ons wordt voorgehouden, stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw. Als dat inhoudt: hou je koest, schik je in je lot, dan is het wantrouwen daartegen volkomen terecht.

Hoop

Maar toch. Ik heb wel eens het idee dat de hoop op een leven hierna bij mij niks met hogere theologie te maken heeft, ook niet dat mijn fantasie erbij op hol slaat, maar dat het eerder een gebrek aan voorstellingsvermogen is. Ik kan me niet voorstellen dat we zomaar wèg zouden kunnen zijn. 'Als je denkt aan al die duizenden jaren leven op deze aarde, al die naamloze mensen en mensengeslachten die elkaar hebben afgelost, dan kan ik me met de beste wil van de wereld niet voorstellen dat dat oplost, nergens blijft, nergens toe leidt.' En als de dood niet zo mooi als voltooiing van een lang, gevuld leven komt zoals bij Abraham, oud en der dagen zat, goed grijs, hoe zit het dan? In Genesis 25 gaat het mooi van de dood van Abraham naar de bron die genoemd wordt naar de 'Levende die mij ziet', zoals alle grote, waardevolle woorden en gedachten in jodendom en christendom van de dood naar het leven gaan.

Dat klopt alleen als het goed gaat, met een lang en hopelijk gelukkig leven. Maar 'als ik denk aan de mensen en de mensjes die sterven nog voor ze goed en wel geleefd hebben, van wie de levens zijn afgebroken nog voor het tot bloei gekomen is, dan kan ik me niet voorstellen dat er niet een plaats en een tijd is waar toch nog recht gedaan wordt aan die levens. Dat moet gewoon zo zijn.' Nou ja, moeten.... Ik heb niks te eisen, maar daar hóóp ik dan toch op.

Dan is 'stil maar wacht maar' ≠ 'hou je koest', maar wachten is *verwachten*, namelijk een toekomst bij God, leven in licht. Het geloof in een leven na dit leven is een uitdrukking van wat we hopen.

En als we die hoop uitspreken, kan dat ons de kracht en de moed geven om ons voluit aan dit lieve leven toe te vertrouwen, ook als het soms helemaal niet lief is.

'Er is daglicht, alle dagen, wat er ook gebeurt',

'en lijden wordt soms even opgeschort of mensen dragen het samen'.

Dat zijn woorden uit het lied dat we al hoorden (VL 804). En samen met wat er zo komt, over het 'woord dat ruimte schept', toekomst, wijd licht land, gerechtigheid, vergezicht (VL 537), zijn dat de woorden waarin alles samenkomt. Gedichten, liederen, als we die toch niet hadden.... Ze blijven de beste manier om tegen iemand aan te praten en zo was het ook in deze toespraak de makkelijkste manier om wat te zeggen.

'Geef dat we volharden in uw vergezicht' (VL 537)

Zo moge het zijn.